

1. fejezet

A termodinamika statisztikusfizikai alapozása

Mikrokanonikus, kanonikus, nagykanonikus sokaság. Mikroállapotok fogalma, Boltzmann-entrópia, egyszerű alkalmazások. Az egyensúly stabilitása, fluktuációk. Maxwell-féle sebességeloszlás.

1.1. Entrópia fogalma a statisztikus fizikában

A statisztikus fizika nagy elemszámú ($N \sim 10^{23}$) rendszerekkel foglalkozik, ekkora elemszám mellett a Newton egyenlet megoldása szinte lehetetlen ezért áttérni a kanonikus tárgyalásmódra, így a fázistér (változói: p_i, q_i) egyetlen ($6N$ dimenziós) pontja az egész rendszert leírja. A rendszer időfejlődését a fázistérben való trajektória írja le.

Klasszikus mechanikából láttuk, a következő kanonikus egyenleteket:

$$\dot{p}_i = -\frac{\partial H}{\partial q_i} \quad \dot{q}_i = \frac{\partial H}{\partial p_i} \quad (1.1)$$

tehát a rendszer Hamilton-függvénye és az általános koordináták idő deriválva közt a (1.1) kapcsolat van. Ha $H(q_i, p_i) = \text{áll.} = E$ akkor a fázistérben a pontok egy $H(\vec{p}, \vec{q}) = E$ trajektórián fognak mozogni. A fázistérben a pontok eloszlását a Gibbs-féle sűrűséggel ($\varrho(p, q)$) adhatjuk meg, azaz $\varrho(p, q)$ azt adja meg, hogy mekkora valószínűséggel van az adott állapotban a rendszer. A $\varrho(p, q)$ definíciójából következik, hogy:

$$\int \varrho(p, q) dV = 1 \quad (1.2)$$

ahol V az egész fázistérfogat. Továbbá a Liouville-tétel szerint, ha $\varrho(p, q)$ explicite nem függ az időtől akkor igaz rá a kontinuitás egyenlet, azaz a fázistérfogat mérete időben állandó:

$$\frac{d\varrho}{dt} = \frac{\partial \varrho}{\partial t} + \text{div}_{p,q}(v\varrho) = 0 \quad (1.3)$$

A (1.3) egyenlet helyességét könnyen beláthatjuk, ha elvégezzük a kijelölt műveleteket:

$$\begin{aligned} \frac{\partial \varrho}{\partial t} + \text{div}_{p,q}(v\varrho) &= \frac{\partial \varrho}{\partial t} + \sum_i \left[\frac{\partial}{\partial p_i} (\dot{p}_i \varrho) + \frac{\partial}{\partial q_i} (\dot{q}_i \varrho) \right] = \\ &= \frac{\partial \varrho}{\partial t} + \sum_i \left(\frac{H}{\partial p_i \partial q_i} + \frac{-H}{\partial p_i \partial q_i} \right) \varrho = \\ &= 0 \end{aligned} \quad (1.4)$$

a számolás során felhasználtam, hogy az általános koordináták nem függnek egymástól és a (1.1) kanonikus transzformációkat, valamint a Young-tételt.

Boltzmann a Shanon-féle információs entrópiával ($S = -\frac{1}{\ln 2} \sum_i p_i \ln p_i$) analóg módon vezette be a statisztikus fizikai entrópia fogalmát:

$$S := -k_B \int \varrho \ln \varrho d\Gamma \equiv -k_B \langle \ln \varrho \rangle \quad (1.5)$$

ahol $d\Gamma = \frac{d^{3N} p d^{3N} q}{N! h^{3N}}$ az elemi fázistér fogat ($N!$ a kvantummechanika eredménye, a részecskék felcserélhetőek..., amíg nem tudtak róla, addig segéd fogalmat kellett bevezetni: keveredési entrópia), a $\langle A \rangle$ pedig az A mennyiség statisztikus fizikai átlaga.

A statisztikus fizika alap posztulátuma: Olyan ϱ -t kell választani, hogy S maximális legyen a rendelkezésünkre álló összes információ függvényében. Ekkor a valószínű sűrűségünk egyenletes eloszlást ír le, azaz ekkor tudjuk a legkevesebbet a rendszerről.

1.2. Termodinamikai sokaságok

Ebben a fejezetben az alap posztulátumnak megfelelő ϱ -t keressük különböző, a rendszerről vett információk mellett.

1.2.1. Mikrokanonikus sokaság

Vizsgáljunk egy zárt rendszert, azaz E, N, V állandó, a fázistérben való mozgás pedig az $E < H(p, q) < E + \delta E$ felületen megy végbe. Keressük az ϱ -t ami maximalizálja az entrópiát, ehhez használjunk Lagrange-féle multiplikátor (λk_B) módszert, ahol a mellékfeltételünk:

$$\int \varrho d\Gamma = 1 \quad (1.6)$$

Tegyük meg a variálást, és nézzük meg, hogy milyen összefüggést kapunk ϱ -ra:

$$S = -k_B \int_E^{E+\delta E} \varrho \ln \varrho d\Gamma \quad (1.7)$$

$$\begin{aligned} (0 =) \delta S &= \delta \left[-k_B \int \varrho \ln \varrho d\Gamma + \lambda k_B \left(\int \varrho d\Gamma - 1 \right) \right] \\ &= -k_B \int \left(\delta \varrho \ln \varrho + \varrho \frac{1}{\varrho} \delta \varrho + \lambda \delta \varrho \right) d\Gamma \\ &= -k_B \int (\ln \varrho + 1 + \lambda) \delta \varrho d\Gamma \end{aligned} \quad (1.8)$$

$$\ln \varrho = -(1 + \lambda) = \text{áll.} := \ln \frac{1}{\Omega} \quad (1.9)$$

Tehát $\varrho = \frac{1}{\Omega}$, a normálási mellékfeltételből meghatározhatjuk Ω értékét:

$$\begin{aligned} \int \frac{1}{\Omega} d\Gamma &= 1 \\ \frac{1}{\Omega} \int 1 d\Gamma &= 1 \\ \Omega &= \int 1 d\Gamma \end{aligned} \quad (1.10)$$

Egy termodinamikai rendszer makroszkópos állapotjelölőkkel megadható állapotát makróállapotnak nevezzük. A makróállapot ismeretében még nem következtethetünk a molekuláris szinten lejátszódó eseményekre. Ehhez a rendszer folyton változó mikroszkopikus állapotait kell ismernünk. Ha a rendszer mikroszkopikus állapotát a mechanika szemszögéből vizsgáljuk, akkor egy adott időpontbeli állapot-meghatározáshoz meg kellene adnunk minden egyes molekula hely- és impulzus- (vagy sebesség) koordinátáit. Az így meghatározott állapotot mikroállapotnak nevezzük. A mikroállapotok

számát jelöltük Ω -val. Tehát egy makróállapotot több mikróállapot is megvalósíthat, mivel a részecskék azonosak...

Ω segítségével az entrópia a következőképpen számolható ki:

$$S = -k_B \int \varrho \ln \varrho d\Gamma = -k_B \int \frac{1}{\Omega} \ln \frac{1}{\Omega} d\gamma = -k_B \ln \frac{1}{\Omega} = k_B \ln \Omega \quad (1.11)$$

Ez az összefüggés teremt kapcsolatot a statisztikus fizika és a termodinamika között.

Mikrokannonikus tárgyalásban az ideális gáz entrópiája

Az entrópia kiszámolásához szükségünk van az állapot összeghez:

$$\Omega(E, V, N, \delta E) = \int_E^{E+\delta E} d\Gamma = \int_E^{E+\delta E} \frac{d^{3N} p_i d^{3N} q_i}{N! \hbar^{3N}} = \quad (1.12)$$

az ideális gáz Hamilton-függvénye nem függ az általános koordinátától, így az a részecskék teljes térfogatára vett integrálást elvégezhetjük, de az általános impulzustól viszont a következőképpen függ: $E = \frac{p^2}{2m}$, azaz a $3N$ dimenziós gömb sugara $p_i (= R) = \sqrt{2mE}$ aminek egy δE vékony héjára kell elvégezni az integrálást. N dimenziós gömb térfogata:

$$V = \frac{\pi^{d/2}}{\left(\frac{d}{2}\right)!} r^d \quad (1.13)$$

és tudjuk, hogy a gömbhéj térfogata:

$$\Omega_h = \frac{d\Omega_0}{dE} \delta E \quad (1.14)$$

Így az állapot összeg:

$$\begin{aligned} \Omega(E, V, N, \delta E) &= \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \cdot \left(\frac{d\Omega_0}{dE} \delta E \right) \\ &= \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \cdot \frac{d}{dE} \left(\frac{\pi^{3N/2}}{\left(\frac{3N}{2}\right)!} r^{3N} \right) \delta E \\ &= \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \frac{\pi^{3N/2}}{\left(\frac{3N}{2}\right)!} (2m)^{\frac{3N}{2}} E^{\frac{3N}{2}-1} \frac{3N}{2} \delta E \end{aligned} \quad (1.15)$$

az entrópia pedig:

$$\begin{aligned} S(E, V, N, \delta E) &= k_B \ln \Omega \\ &= S(E, V, N) - 1 \ln E + \ln(\delta E) \end{aligned} \quad (1.16)$$

az első tag az olyan mintha $\int_0^E$ -ig ment volna az integrálás, a második tagban az 1 igencsak elhanyagolható, a harmadik tag meg végképp, mivel egy kicsi számnak kell az ln-t venni. Tehát azt láttuk, hogy mindegy, hogy meddig megy az integrál ($\int_0^E$, vagy $\int_E^{\delta E}$)

1.2.2. Kanonikus sokaság

Vizsgáljunk egy hőtartállyal körülvett rendszert, azaz N, V állandó és $\langle H \rangle = E$ adott. Keressük az a ϱ -t ami maximalizálja az entrópiát, ehhez használjunk Langrange-féle multiplikátor módszert, ahol a mellékfeltételeink:

$$\begin{aligned} \int \varrho d\Gamma &= 1 & \lambda_1 &= k_B \lambda \\ \int H d\Gamma &= E & \lambda_2 &= -k_B \beta \end{aligned}$$

variálással megint megkaphatjuk a sűrűség függvényét:

$$\begin{aligned} (0 =) \delta S &= -k_B \delta \left[\int \varrho \ln \varrho d\Gamma + \lambda \left(\int \varrho d\Gamma - 1 \right) + \beta \left(\int \varrho H d\Gamma - E \right) \right] \\ \varrho &= e^{-(1+\lambda+\beta H)} \end{aligned} \quad (1.17)$$

A normálási feltételből adódik, hogy:

$$1 = \int \varrho d\Gamma = e^{-(1+\lambda)} \int e^{-\beta H} d\Gamma \quad (1.18)$$

$$\frac{1}{Z} := e^{-(1+\lambda)} = \frac{1}{\int e^{-\beta H} d\Gamma} \quad (1.19)$$

Így az entrópiája:

$$\begin{aligned} S &= -k_B \int \varrho \ln \varrho d\Gamma = -k_B \int \frac{1}{Z} e^{-\beta H} \left[\ln \frac{1}{Z} + (-\beta H) \right] \\ &= k_B \beta \langle H \rangle + k_B \ln Z \end{aligned} \quad (1.20)$$

$$= \frac{1}{T} \langle H \rangle + k_B \ln Z \quad (1.21)$$

A (1.21) kifejezés első tagja állandó, így nem ad új információt, csapjuk át a másik oldalra és ráismerhetünk a szabad energiára:

$$F(T, V, N) = \langle H \rangle - TS = -k_B T \ln Z \quad (1.22)$$

Kanonikus tárgyalásban az ideális gáz szabad energiája

Az állapot összeg tehát:

$$\begin{aligned} Z &= \int e^{-\beta H} d\Gamma = \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \int e^{-\beta \frac{p^2}{2m}} d^3p = \\ &= \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \int e^{-\frac{\beta}{2m} p^2} d^3p = \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \int e^{-\frac{\beta}{2m} p^2} \cdot 4\pi p^2 dp \\ &= 4\pi \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \cdot \frac{\partial}{\partial \left(-\frac{\beta}{2m}\right)} \int e^{-\frac{\beta}{2m} p^2} dp \\ &= -4\pi \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \frac{\partial}{\partial \left(\frac{\beta}{2m}\right)} \sqrt{\frac{\pi}{\frac{\beta}{2m}}} \\ &= 4\pi \frac{V^N}{N! \hbar^{3N}} \sqrt{\pi} \left(\frac{\beta}{2m}\right)^{-3/2} \frac{1}{2} \end{aligned} \quad (1.23)$$

a számolás során felhasználtam a gauss integrált: $\int e^{-ax^2} dx = \sqrt{\frac{\pi}{a}}$.

1.2.3. Nagykanonikus sokaság

Vizsgáljunk egy hőtartállyal körülvett rendszert, ami a hőtartállyal részecskét tud cserélni, azaz V állandó, $\langle H \rangle = E$ és $\langle N \rangle = N$ adott. Hasonló képen mint idáig (csak most a mellékfeltételeket szummás alakban kell keresni, mivel a részecskeszám változás diszkrét) most is meghatározhatjuk ϱ -t és a harmadik mellékfeltétel Lagrange multiplikátora pedig legyen: $k_B \mu \beta$. Így

$$\varrho = e^{-(1+\lambda+\beta H - \mu \beta N)} \quad (1.24)$$

a normálási feltételből pedig:

$$1 = \sum \int \varrho d\Gamma = e^{-(1+\lambda)} \sum_N \int e^{\beta H - \mu \beta N} d\Gamma \quad (1.25)$$

$$\varrho := \frac{1}{Q} e^{\beta H - \mu \beta N} \quad (1.26)$$

$$Q = \sum_N \int e^{-\beta H - \beta \mu N} d\Gamma \quad (1.27)$$

Ennek a sokaságnak a potenciálja pedig a Gibbs-potenciál

$$\phi(T, V, N) = \langle H \rangle - TS - \mu N = -k_B T \ln Q \quad (1.28)$$

Nagykanonikus tárgyalásban az ideális gáz szabad energiája

Egy részecske állapot összege:

$$Z_1 = \int e^{-\beta \frac{p^2}{2m}} d\Gamma = \dots = \frac{V}{h^3} \left(\frac{\pi}{\beta/2m} \right)^{3/2} \quad (1.29)$$

így a nagykanonikus sokaság állapot összege:

$$Q = \sum_N \frac{(Z_1 e^{-\beta \mu})^N}{N!} = e^{Z_1 e^{-\beta \mu}} \quad (1.30)$$

és

$$\phi(T, V, N) = -k_B T \ln Q - k_B T Z_1 e^{\beta \mu} \quad (1.31)$$

1.3. Termodinamika főtételei

1.3.1. Termodinamika nulladik főtétele (egyensúly feltétele)

Az egyszerű rendszereknek vannak olyan speciális, u.n. egyensúlyi állapotai, melyek makroszkopikus szempontból egyértelműen jellemezhetők belső energiájukkal, térfogatukkal, és molekulaszámukkal.

Energia csere esetén (hőmérséklet definíciója)

Van két zárt rendszerünk, amiknek egy közös fala van. Tegyük fel, hogy a kölcsönhatás mértéke a felülettel arányos és rövid hatótávolságú és csak energiacsere játszódhat le. Ekkor a két rendszert jellemző extenzív mennyiségek összeadódnak:

$$E = E_1 + E_2 \quad (1.32)$$

$$N = N_1 + N_2 \quad (1.33)$$

$$V = V_1 + V_2 \quad (1.34)$$

$$S = S_1 + S_2 \quad (1.35)$$

A következő számolás kedvéért térjünk át egy változóra:

$$S(E) = S(E_1 + E_2) = S(E_1) + S(E_2) = S(E_1) + S(E - E_1) \quad (1.36)$$

Egyensúly esetén (az alap posztulátum miatt) az entrópiának maximuma van, így

$$\begin{aligned} (0 =) \frac{\partial S}{\partial E} \Big|_{N_i, V_i} &= \frac{\partial S_1(E_1)}{\partial E_1} + \frac{\partial S_2(E - E_1)}{\partial E_1} = \frac{\partial S_1(E_1)}{\partial E_1} + \frac{\partial S_2(E - E_1)}{\partial(E - E_1)} \frac{\partial(E - E_1)}{\partial E_1} \\ &= \frac{\partial S_1}{\partial E_1} + (-1) \frac{\partial S_2}{\partial E_2} \end{aligned} \quad (1.37)$$

azaz egyensúly esetén $\frac{1}{T} := \frac{\partial S}{\partial E} \Big|_{V, N}$ kiegyenlítődik. A kiegyenlítődő mennyiségeket intenzív állapotjelzőknek nevezzük.

Nem rögzített fal esetén (nyomás definíciója)

Van két zárt rendszerünk, amiknek egy közös fala van, a fal mozoghat. A két rendszert jellemző extenzív mennyiségek összeadódnak:

$$E = E_1 + E_2 \quad (1.38)$$

$$N = N_1 + N_2 \quad (1.39)$$

$$V = V_1 + V_2 \quad (1.40)$$

$$S = S_1 + S_2 \quad (1.41)$$

Az előzőhöz hasonló módon térjünk át egy változóra:

$$S(V) = S(V_1 + V_2) = S(V_1) + S(V_2) = S(V_1) + S(V - V_1) \quad (1.42)$$

Í Felhasználva hogy egyensúly esetén az entrópiának szélsőértéke van azt kapjuk: egyensúly esetén $\frac{P}{T} := \left. \frac{\partial S}{\partial V} \right|_{E,N}$ kiegyenlítődik. Ideális gáz esetén $\frac{P}{T} = \frac{k_B N}{V}$, ezt az egyenlet extrapolálva megkapjuk az abszolút hőmérsékleti skálát.

Szitával elválasztott két rendszer esetén (kémiai potenciál definíciója)

Van két zárt rendszerünk, amiknek egy közös, lukas (részecskeszám történhet) fala választ el. Ekkor az egyensúly feltételére az adódik, hogy: $\left. \frac{\partial S}{\partial N} \right|_{E,V} := -\frac{\mu}{T}$ kiegyenlítődik. A kémiai potenciál azt adja meg, hogy mennyire változik meg a rendszer energiája, ha beteszünk egy részecskét.

Euler egyenlet

Az előbb felsorol állapotjelzők nem függetlenek, és a köztük lévő kapcsolatot írja le az Euler egyenlet:

$$E = E(S, V, N) \quad (1.43)$$

Mivel lineáris kapcsolat van köztük ezért:

$$\begin{aligned} \lambda E &= E(\lambda S, \lambda V, \lambda N) & \frac{\partial}{\partial \lambda} \\ E &= \frac{\partial E}{\partial(\lambda S)} S + \frac{\partial E}{\partial(\lambda V)} V + \frac{\partial E}{\partial(\lambda N)} N & \lambda = 1 \\ E &= TS - PV + \mu N \end{aligned} \quad (1.44)$$

1.3.2. Termodinamika első főtétel (Ekvivalencia tétel)

Az entrópiából ($S(E, V, N)$) írtuk fel idáig minden állapotjelzőt, de ez az egyenlet átrendezhető $E(S, V, N)$ -re. Ehhez írjuk fel az entrópia teljes differenciálját.

$$\begin{aligned} dS &= \left. \frac{\partial S}{\partial E} \right|_{V,N} dE + \left. \frac{\partial S}{\partial V} \right|_{E,N} dV + \left. \frac{\partial S}{\partial N} \right|_{E,N} dN \\ &= \frac{1}{T} dE + \frac{P}{T} dV - \frac{\mu}{T} dN \end{aligned} \quad (1.45)$$

$$dE = TdS - PdV + \mu dN = \Delta Q + \Delta W \quad (1.46)$$

ahol $Q = TS$ a hőcsere és a rendszeren végzett munka $W = -PdV + \mu dN$, a Δ azt jelöli, hogy útfüggőek, de az összegük mér nem. Tehát az első főtétel az energia megmaradást írja le.

Termodinamikai potenciálok

Az első részben különféle termodinamikai potenciálokkal (F, ϕ) ismerkedhettünk meg. Ezek az első főtételből Lagrange transzformáció

$$f(x) \rightarrow g(x) = f(x) - \frac{\partial f(x)}{\partial x} x \quad (1.47)$$

segítségével származtathatóak. Nézzük meg, hogy a szabad energia mi is valójában: $f(x) = E(S, V, N)$ és $g(x) = F(T, V, N)$ tehát az entrópiát transzformáltuk ki és helyette az ϕ változópárja jött be (hőmérséklet):

$$F(T, V, N) = E - \frac{\partial E}{\partial S} S = E - TS \quad (1.48)$$

F teljes differenciálja pedig:

$$dF = dE - dT S - T dS = T ds - PdV + \mu dN - dTS - T dS = -SdT - PdV + \mu d \quad (1.49)$$

A (1.49) összefüggés alapján minden termodinamikai állapotjelzőt kifejezhetünk F -ből.

A Gibbs potenciálnál $\phi(T, P, N)$ tehát S és V -t transzformáltuk ki, így:

$$G(T, P, N) = E - \frac{\partial E}{\partial S} S - \frac{\partial E}{\partial V} V = E - TS + PV \quad (1.50)$$

1.4. Fluktuációk

A legkülönbözőbb energia eloszlás (mikroállapot) eredményezhet azonos makroszkopikus energiát (makroállapotot). Ebből következik, hogy a különböző mikroállapotok egyformán valószínűek. Elég hosszú időtartam alatt a rendszer felveheti valamennyi mikroállapotát. Mivel a termodinamikai állapotmennyiségek meghatározásához véges időtartam szükséges, a mérés mindig egy bizonyos ideig tart, ezért a kapott eredmény a mérési időtartamra vonatkozó középérték lesz. Ezt tekinthetjük a mikroállapotok egy adott időtartamra vett átlagának.

Ebben a fejezetben vizsgáljuk meg, hogy az egyensúly körüli fluktuációk mértéke mekkora. Az energia várható értékét kanonikus sokaságban a következőképpen határozhatjuk meg:

$$\langle H \rangle = \frac{\partial Z}{\partial(-\beta)} = \frac{1}{Z} \frac{\partial Z}{\partial(-\beta)} = \frac{1}{Z} \int H e^{-\beta H} d\Gamma = \int H \rho d\Gamma \equiv \langle H \rangle \quad (1.51)$$

ha $\ln Z$ -nek vesszük a második deriváltját akkor megkaphatjuk az energia átlagtól való eltéréseinek a négyzetét:

$$\sigma_E^2 = \frac{\partial^2 \ln Z}{\partial \beta^2} = \frac{\partial \langle H \rangle}{\partial(-\beta)} = \dots = \langle H^2 \rangle - \langle H \rangle^2 \quad (1.52)$$

Ez a fluktuáció a fajhővel arányos:

$$\sigma_E^2 = \frac{\partial \langle H \rangle}{\partial(-\beta)} = -\frac{\partial \langle H \rangle}{\partial(k_B T)} \frac{k_B T}{\beta} = c_V k T^2 \quad (1.53)$$

Mivel az energia és a fajhő is extenzív mennyiség (arányos N -nel), így:

$$\sqrt{\frac{\sigma_E^2}{E^2}} \sim \frac{1}{\sqrt{N}} \quad (1.54)$$

mivel N nagyon nagy szám arra utal, hogy a fluktuációk makroszkopikus testek esetén nagyon kicsik. Kérdéses azonban, hogy mekkora az arányossági tényező, ez ugyanis fázisátalakulások közelében nagyon megnőhet.

1.5. Maxwell-féle sebesség eloszlás

Keressük annak a valószínűségét, hogy ideális gázból kiragadunk egy részecskét és hogy annak a sebessége $(v, v + dv)$ között van. Ezt úgy tehetjük meg hogy ha a sűrűség függvény kiintegráljuk az összes többi részecskére $(d\Gamma)$ és a részecske impulzusát a teljes térszögre, mivel a sebesség nagyság szerinti eloszlása a kérdés (iránya nem számít):

$$f(v)dv = C \int_{\Omega} d^3p \int \frac{e^{-\beta H}}{Z} d\Gamma' \quad (1.55)$$

ahol a vessző azt jelenti, hogy a mi részecskénket leszámítva az összes többi.

$$\begin{aligned} f(v)dv &= Cp^2 dp \int_{\Omega} d\Omega \int e^{-\beta \frac{p^2}{2m}} \frac{e^{-\beta H'}}{\int e^{-\beta \frac{p^2}{2m}} p^2 dp d\Omega \int d\Gamma' e^{-\beta H'}} \\ &= 4\pi Cp^2 dp \frac{e^{-\beta \frac{p^2}{2m}}}{\int e^{-\beta \frac{p^2}{2m}} p^2 dp} \end{aligned} \quad (1.56)$$

A használjuk fel, hogy $p = mv$ és végezzük el a nevezőben a Gauss integrálást. Akkor a következőt kapjuk:

$$f(v) = \text{Norm.} \sqrt{\frac{8n}{\pi k_B T}} \frac{mv^2}{2k_B T} e^{-\frac{mv^2}{2k_B T}} \quad (1.57)$$

ahol a normálási tényezőt az $\int f(v)dv = 1$ feltételből kapjuk. Ha legnagyobb valószínűséggel megtalálható sebesség (elvégezve a deriválást és nullává téve az egyenletet adódik) $\frac{mv_m^2}{2} = k_B T$.